

בענין סדר שמותם של בני שם חם ויפת ומקומם

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וְיֶפֶת וְיִוֹנָדָו לָהֶם בָּנִים אַחֵר מִמַּבּוּל (י, א)

כתב באדרת אליהו דברי הימים א' ד':

"שם חם ויפת. אין זה סדר לידתן ולא סדר חכמתן אלא לפי סדר חלוקתם בארץ, ודרך ימין קחשיב, שם נטל חלק שלישי במזרחי והוא אזיע (=אסיה), וחם ויפת חלקו המערבי לשנים, חם נטל חלק הדרומי והוא אפריקי (=אפריקה), ויפת הצפוני והוא איראפא (=אירופה), (בדפוסים התחלף בטעות אפריקה לאסיה ואסיה לאפריקה, אך פשוט שהוא ט"ס, וצריך לומר כנ"ל), וכל השמות שנכתבו כאן הוא שם מדינות, גומר נטל קרוב לקוטב הצפוני, ומגוג אחריו, וכן כולם, וכוש קרוב לקוטב הדרומי ומצרים אחריו ועולם סוף מזרחי ואשור אחריו, לכן הכושים שחורים ביותר, וגומר זו גרמניא לבנים ביותר, וזה שאמרו נגעים פ"ב (בדפוס כתוב בטעות: פ"ג) מ"א בהרת עזה נראית בגרמוני כהה והכהה בכושי עזה".

וכדברים הללו כתב רבינו באלהו רבא נגעים פ"ב מ"א, וז"ל: "בגרמוני. זה איש מבני גומר, כדאמרין ביומא גומר זה גרממא וגרסינן גרמניא וכן הוא בילקוט, והוא שבני נח דרים בג' רוחות העולם, שם במזרח, יפת בצפון, חם בדרום, ומפני שהחמה בדרום נמוך הוא מאד בני אדם הדרים שם שחורים, וכוש הוא מבני חם ודר בסוף דרום, הלכך הם שחורים ביותר מחמת השמש, ובני יפת הם דרים בצפון ורחוקים הם מהשמש הלכך הם לבנים, וגומר דר בסוף צפון הלכך הם לבנים ביותר".

ומה שכתב רבינו "אין זה סדר לידתן" כך מבואר בסנהדרין ס"ט ע"ב, אך מה שכתב "ולא סדר חכמתן" לכאורה תמוה, דהא בסנהדרין שם אמרו דדרך חכמתן קא חשיב להו, ונראה דהיה קשה לרבינו קושיית התוס' שם (בד"ה אלא) דאי חשיב דרך חכמתן היה צריך לומר שם ויפת וחם, דהא יפת היה גדול בחכמה מחם, ולכן פירש דעיקר הטעם הוא משום סדר חלוקתן, ומש"כ בגמרא דרך חכמתן קא חשיב להו, היינו שלא ראוי שהגדול בחכמה יהיה שני או שלישי, ולכן נקט כסדר חלוקתם שכך שם נכתב הראשון.

ומה שכתב רבינו "ודרך ימין קחשיב", כוונתו שמונה והולך מימין לשמאל, והארצות של שם באסיה הם הימניות ביותר, והארצות של חם במזרח אפריקה הם באמצע, והארצות של יפת באירופה הם בשמאל.

ומש"כ רבינו שגומר היא גרמניה, מקורו ביומא י' ע"א, דמבואר שם שהיא גרממא (וכן הוא בירושלמי מגילה פ"א ה"ט), ובהגהות רבינו שם כתב "צ"ל גרמניא", וכן גרס הערוך ערך גרממא בפירוש שני, וכן הוא בתרגום רב יוסף על דה"י (א' א' ה'), והדבר מתאים עם המקובל אצל הראשונים שגרמניה היא "אשכנז", שהוא היה בנו הבכור של גומר.

ועתה ביאר רבינו שגם שמות בניהם של שם חם ויפת נכתבו לפי סדר חלוקתם בארץ: **גומר נטל קרוב לקוטב הצפוני, ומגוג אחריו, וכן כולם**, דהיינו שהם כסדר מצפון לדרום, גומר הוא גרמניה (כמו שכתב אח"כ) שהיא הצפונית ביותר, ותחתיה מגוג ותחתיה מדי וכו', ותירס היא הדרומית מכולם.

ולפ"ז נמצא שארץ מגוג היא דרומית לגרמניה, וביומא י' ע"א איתא "מגוג זו קנדיא" וזהו שמו של האי כרתים, אמנם ביחזקאל כ"ה ט"ז וצפניה ב' ה' מבואר שהפלשתים הם יוצאי האי כרתים, והם מבני מצרים, על כן נראה עיקר כגירסת הר"ח שם "מגוג זו גינתא", וכע"ז גירסת כ"י מינכן "מגוג זו קונתא", וגירסת הע"י "גומתא" כנראה היא שיבוש של "גונתא" (ובירושלמי מגילה פ"א ה"ט ותרגום דה"י כתבו "גיתייא", והאברבנאל ומוסף הערוך ערך גרממא כתבו שמגוג הם הגותים).

אכן לגבי ארץ מדי לכאורה תמוה מאוד שלפי דברי רבינו היא צפונית ליון, והרי ידוע שמדי היא חלק מפרס (אירן של ימינו), וכן אמרו בירושלמי מגילה פ"א ה"ט "מדי כשמועה", דהיינו שהיא הארץ הנקראת בפינו מדי, וכן מבואר בב"ר פל"ז (ובתרגום על דברי הימים יש ג' גירסאות: חמדאי, המדאי, המדן, והכוונה בכולם

היא לעיר המצאן הידועה שבפרס, והיינו כדאיתא בקידושין ע"ב ע"א: "ערי מדי זו חמזן וחברותיה", ולשיטה אחרת בקידושין שם ערי מדי הם נהוונד וחברותיה, וגם נהוונאנך היא עיר ידועה בפרס עד היום), ופרס היא דרומית יותר מיון, ועוד תמוה שהרי מדי היא באסיה ולא באירופה, ואיך מתיישב הדבר עם מה שכתב רבינו שארצותיו של יפת הם באירופה בצד שמאל של העולם.

אמנם ביומא י' ע"א איתא "מדי זו מקדוניה יון כמשמעו", ומקדוניה היא באמת דרומית לגומר ומגוג, וצפונית ליון, ולפ"ז אפשר דרבינו נקט בזה כגירסת הגמרא דידן ודלא כדברי הירושלמי והב"ר, וס"ל דאין זה מדי הסמוכה לפרס, ואמנם בהגהות הב"ח ביומא שם הגיה דצ"ל "מדי כמשמעו יון זו מקדוניה", אך בערוך ערך מקדון ובעין יעקב איתא כגירסא דידן.

ובאחד הספרים החיצונים הנקרא "ספר היובלים" פ"ח כתוב שבגורל שהטיל נח נפלה נחלת מדי "ממערב לשני אחיו (גומר ומגוג) עד האיים ועד שפות האיים", וכנראה הכוונה בזה לארץ מקדוניה הגובלת באיי יון, ובסוף פרק י' כתב "וירא מדי את ארץ הים ולא ישרה בעיניו ויבקש מעילם ואשור וארפכשד מאת אחי אשתו וישב בארץ מדקין בקרבת אחי אשתו עד היום הזה ויקרא למושביו ולמושב בניו מדקין בשם מדי אביהם", ולפ"ז אפשר שהכל אמת, שנחלת מדי העיקרית היתה במקדוניה, אך לבסוף לקח חלק מפרס (יש להזכיר שספר היובלים הוא מהספרים החיצונים שאסור לקרוא בהם בקביעות, ויש בו גם דברים שאסור לאומרם, אמנם יש בו הרבה דברים שהובאו בקדמונים, וכמו שאמרו בסנהדרין על ספר בן סירא דמילתא מעליא דאית ביה דרשינן).

ולגבי תובל ומשך ותירס, לפי דברי רבינו נמצא שהם דרומיים ליון, ואם כן בהכרח שהן איים בים התיכון, שהרי יון היא חצי אי בצפון הים התיכון, וכלולים בה הרבה איים, ואכן בישיעה ס"ו י"ט כתוב "תבל וינן קאיים קרחקים", הרי שגם תובל היא אי.

ואמנם ביומא י' ע"א איתא "תובל זו בית אונייקי", וגירסת ר"ח "בית איניקי", ובירושלמי מגילה פ"א ה"ט "ויתנינה", ובת"י ותרגום דה"י "יתניא", ובב"ר פל"ז "איסיניא", והכוונה בכל אלה היא כנראה לארץ ביתיניה שבצפון אסיה הקטנה על חוף הים השחור, ונקראה גם ביתיניקי, אך כדי שלא יסתור לפסוק מפורש שתובל היא אי, צ"ל שבתחילה דרו באי ואח"כ באו ליבשה, ובזמן ישעיהו עדיין היו באי ובזמן חז"ל באו ליבשה.

ועל "משך" אמרו ביומא שם שהיא מוסיא, וכן הוא בירושלמי מגילה פ"א ה"ט ובתרגומים, והיא מוסיא שבצפון אסיה הקטנה דרום לביתיניה, וצ"ל שגם הם היו תחילה באי ואח"כ עלו ליבשה.

ולגבי תירס כתוב בספר היובלים פ"ט "ולתירס יצא החלק השביעי ארבעה איים גדולים בתוך הים אשר יקרבו אל חלק חם", דהיינו שחלקו של תירס הם ארבעה איים בדרום הים התיכון קרוב לאפריקה שהיא חלקו של חם, וזהו כמ"ש רבינו שתירס הוא הדרומי ביותר מכל בני יפת.

וביומא י' ע"א יש מ"ד שתירס היא פרס, וידוע שפרס היא באסיה ולא באירופה, ולכאן צ"ל שבתחילה היו באותם איים ואח"כ עברו לארץ פרס, וכנ"ל גבי מדי.

ומש"כ רבינו שכוש קרוב לקוטב הדרומי, אין הכוונה שהיא סמוכה לקוטב, שהרי אפילו לקו המשווה אינה מגיעה, אלא כוונתו שמתוך כל הארצות הנזכרות בפרשה זו כוש היא הקרובה ביותר לקוטב הדרומי.

אמנם צ"ב דלפי דברי רבינו נמצא שפוט היא בין מצרים לכנען, והרי ידוע שמצרים סמוכה לארץ ישראל, ואולי אח"כ נעשו חלק מארץ מצרים (שהרי מצרים כללה הרבה עמים, לודים ענמים פתרוסים וכו'), ואולי גם פוט נכללו בהם).

ומש"כ רבינו שעילם היא מזרחית, ידוע שכיום היא חלק מפרס, ושם היתה שושן הבירה כמ"ש בדניאל ח' ב', ואשור היא בצפון עירק שהיא מערבית לעילם, וארם היא באיזור הגבול בין סוריה לטורקיה, וכנראה שביניהם היו ארפכשד ולוד, ולפ"ז הם ג"כ בדרום סוריה (ואף שבספר קדמוניות היהודים ליוסיפון כתב שהכשדים הם צאצאי ארפכשד, והכשדים היו בבבל, ראה מה שכתבתי בזה אשתקד בפ' לך לך שבזמן האבות היו הכשדים בארץ ארם ורק אחר זמן הגיעו לבבל, ולכן לשונם היא "ארמית" כמו בארם).

הרי נתבארו כל דברי הגר"א בזה בס"ד באר היטב, ואמנם לא נתבאר מהו עומק הענין בזה, ששם במזרח ויפת בצפון וחרם בדרום, ולמה הארצות של הבנים מסודרין בסדר הנ"ל. אך ודאי דיש בזה דברים בגו ליודעי חן, לפי שרשיהן ומדותיהן ואין לנו עסק בנסתרות.